

Bölüm 1

AZERBAYCANLI MUHACİRLERİN ARAŞTIRMALARINDA ÂŞIKLAR

Afina BARMANBAY¹

GİRİŞ

Rus Bolşevik istilasından sonra Avrupa'ya ve daha çok Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan aydınlar, yaşadıkları ülkelerde kendi yayın organlarını oluşturarak millî manevi değerlere sahip çıkmak için büyük uğraşlar vermişler. *Mehmet Fuat Köprülüzade, Ahmet Caferoğlu, Ahmet Zeki Validi, Abdulkadir İnan, Mahmut Ragıp Kösemihalzade (Gazimihal)* gibi isimleri bir araya getiren *Azerbaycan Yurt Bilgisi* dergisinin (1932-1934 yılları; 1954 yılında tek sayısı çıkmıştır) Türk halklarının ortak kültürü adına yaptığı işler, günümüze ulaşmış en nadide incilerdendir. Türk halklarının tarih, coğrafya, etnografya, dil, edebiyat, folklor, musiki, teoloji gibi millî-manevi değerlerini ele alan bu dergide Türk musikisinin, Türk edebiyatının menşei kadar kadim ve ulu olan Âşıklık geleneğine önemli yer verilmiştir. Dergide sırf âşıklar hakkındaki çalışmalarda *Âşık Kurbâni, Âşık Abbas Tufarganlı, Pir Sultan Abdal, Nigaristanlı Âşık Sadık ve Sarı Âşık* gibi saz şairleri konu edilir. Âşıklar hakkındaki bu makalelerin yazarları; *M. Sadık Sanan (Mehmet Sadık Aran), Ahmet Caferoğlu, M. Şakir (Mehmet Şakir Ülkütaşır), Selim Refik (Refioğlu)* ve *Mirzade M. Fahreddin*'dir. Farklı kaynaklardan bulunan bilgilerin paylaşıldığı bu çalışmalar, sözü geçen âşıklar hakkında Azerbaycan asıllı muhacirlerin Türkiye'de yazmış oldukları ilk araştırmalardandır. Ele aldığımız konuların içinde, *Âşık Kurbâni* ve *Pir Sultan Abdal*'in o dönem bilim dünyasına malum olmayan şiirlerinin sunumu; *Nigaristanlı Âşık Sadık*'ın "Köroğlu" destanının sonuna yazdığı kendi şiiri; *Sarı Âşık*'ın esrarengiz kimliği ve bayatıları üzerine özgün fikirler; Azerbaycan haricinde yapılan ilk araştırma gibi *Âşık Abbas Tufarganlı* ile ilgili anlatı dikkat çekmektedir. İlgili konuda Türkiye ve Azerbaycan'da yapılmış diğer araştırmalarla karşılaştırıldığında, 1930'lu yıllarda muhacerette zor şartlar altında yazılmış olan bu çalışmaların değeri daha fazla ortaya çıkmaktadır.

¹ Dr.Öğr.Üyesi, Kafkas Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi,
afina.barmanbay@gmail.com

Aşığı tersine goy.

(Azərbaycan Aşık Şeirindən Seçmələr, 2005: 145)

Mirzade Mustafa Bey, Sarı Aşık'ı muteber bir zat gibi Mir Seyyid Hamza Nigâri ile bağdaştırarak makaleyi özgün biçimde ele almıştır. Makalede, Mir Seyyid Hamza Nigâri'nin Sarı Aşık hakkındaki beyitleri yer almaktadır. Mirzâde, bu konuyu şöyle ifade etmiştir: “*Mir Nigâri divanlarından bu zatı zikrederken:*

Ol qurbdedir mazar-i Aşık

Elqab-ı şehri Sarı Aşık

Ol Aşık-ı Sadıq olsa layıq

Serdar-ı cünun-ü qays-ü vamiq.

diye pek sitayişkarâne bir surette anmıştır” (1934: 176). Muharrem Kasımlı'ya göre, bir tekke kökenli, yani “aşık”lığa “âşig”likten¹² gelen ozanlar var, bir de onlardan etkilenip ozan olanlar (Qasımlı, 2011: 286). Bu açıdan bakıldığında, Nigâri'nin de âşığa hitap şekli, âşığın mezarının ziyaretgâha çevrilmesi gibi etkenler, “hak âşığı” Sarı Aşık'ın tekke kökenli ozan olduğuna işaret etmektedir. Mirzâde Mustafa Fahreddin'in “Azeri Aşıklarından Sarı Aşık” adlı makalesi, muhacir matbuatta Sarı Aşık hakkındaki ilk yayın olmanın yanı sıra hâlâ en özgün ve en değerli yazılardan biri gibi dikkat çekmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Aşıklık sanatının tarihi, Türk halklarının tarihi kadar derin köke sahiptir. Zamanında bu sanatı araştıranlar, geçmişimizi günümüzle bağdaştırma yoluna ışık tutmaya çalışmışlar. Günümüzde, Azerbaycan Muhacir Edebiyatına dair araştırmalar giderek artmaktadır. Buna rağmen sadece Türkiye'deki kaynaklara bakıldığında, henüz çok sayıda işlenmemiş konuların olduğu görülmektedir. Avrupadaki muhacir edebiyatı üzere araştırmalardaki boşluk ise hâlâ devam etmektedir. Neredeyse sıfırdan başlayarak millî manevi değerlerimizin günümüze kadar ulaşmasına büyük emek sarf eden araştırmacıların Türk kültürüne hizmetleri, paha biçilmez niteliktedir. Çağdaş bilimimizin görevlerinden biri de arda kalan eksikleri ve boşlukları doldurmaktır.

KAYNAKLAR

Atalay, B. (1991). *Bektaşilik ve Edebiyatı*, 2. Baskı, (Osmanlıdan Çeviri: Vedat Atilla), İstanbul: Ant Yayınları.

Azərbaycan Aşık Şeirindən Seçmələr (2005), I. Cild, Bakı: Şərq-Qərb.

Azərbaycan Dastanları (2005). I. Cild, Bakı: Lider Nəşriyyatı.

Barmanbay, A. (2017). Sarı Aşık ve Mir Seyyid Akabâli Nesli. *Türkiyat Mecmuası*, c.27/1, 33-45.

¹² Aşig'lik – ilahi aşk anlamındadır.

Dil ve Edebiyat Araştırmaları

- Boratav, P. N. (1984). *Koroğlu Destanı* (İlk Basım: 1931), İstanbul: Adam Yayıncılık A.Ş.
- Caferoğlu, A. (1932). XVI. Asır Azeri Sazşairlerinden Tufarganlı Abbas, *Azerbaycan Yurt Bilgisi*, İstanbul: Bürhanettin Matbaası, Sayı: 3. 97-104.
- Cəfəroğlu, A. (2008). *Seçilmiş əsərləri*, Bakı: Mütərcim.
- Əfəndiyev, P. (1981). *Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı*, Bakı: Maarif Nəşriyyatı.
- Qasımlı, M. (2011). *Ozan-aşıq sənəti*, Bakı: Uğur Nəşriyyatı.
- Köprülü, F. (1962). *Türk Saz Şairleri*, Ankara: Güven Basımevi.
- Həsənova, Ş. (2015). *Mühacirət irsimizin "Yurd Bilgisi"*. (12.03.2016 tarihinde <https://www.kitabxana.net/files/books/file/1451155237.pdf> adresindən ulaşılmıştır).
- Həsənoğlu, A. (2014). Qurbani Azərbaycan mühacirət folklorşinasiyasında, *Bakı Dövlət Universitetinin Xəbərləri*, Humanitar Elmlər Seriyası, Sayı: 4, 16-21.
- Kazımov, Q. (1990). Ulu zirvə: Haqq Aşığı, el şairi Dirili Qurban – Qurbani. *Qurbani*. (Tərtibçi, ön söz, qeyd və izahların müəllifi: Q. Kazımov). Bakı: Bakı Universiteti Nəşriyyatı.
- Mühacirətdə Folklor Araştırmaları (2015). Hazırlayan: Həsənoğlu, A., I. kitab, Bakı: Elm və Təhsil.
- Memmedli, Ş. (2018). Gürcüstan'da Türk Edebiyatı (Bağlangıç Dönemi). Editör: Durmuş, M., Erzurum: Fenomen Yayıncılık.
- Mumtaz, S. (1986). Aşıq Abdulla, *Azərbaycan ədəbiyyatının qaynaqları*, Bakı: Yazıçı.
- Mirzadə, M. F. A. (2015). *Hüməyi – Arş. Qarabağlı Şeyx Mir Həmzə Nigarinin Mənaqibnaməsi*, Hazırlayan: Rihtım, M., Bakı: Nurlar.
- Mirzadə, M. F. (1934). Sarı Aşık, *Azerbaycan Yurt Bilgisi*, İstanbul: Bürhanettin Matbaası, 1934, Sayı: 29, 176-178.
- Nüzhet, S. (1929). XVI. Asır Saz Şairlerinden Pir Sultan Abdal, *Türk Sazşairlerine ait metinler ve tetkikler külliyyatı*, Sayı: 3, İstanbul: Türkiyat Enstitüsü Neşriyyatı.
- Öztelli, C. (1985). *Pir Sultan Abdal. Yaşamı ve Bütün Şiirleri*, 6. Baskı. İstanbul: Özgür Yayın-Dağıtım.
- Refik, S. (1933). Nigaristanlı Âşık Sadık, *Azerbaycan Yurt Bilgisi*, İstanbul: Bürhanettin Matbaası, 1933, Sayı: 24, 434-435.
- Sadık, S. (1932). "Azerbaycan Sazşairleri", *Azerbaycan Yurt Bilgisi*, İstanbul: Bürhanettin Matbaası, Sayı: 2, 55-59.
- Şakir, M. (1932). Âşık Kurbanı'nın Üç Manzumesi. *Azerbaycan Yurt Bilgisi*, İstanbul, Bürhanettin Matbaası, Sayı: 4-5, 167-169.
- Şakir, M. (1933). Pir Sultan'ın basılmamış üç Nefesi, *Azerbaycan Yurt Bilgisi*, İstanbul: Bürhanettin Matbaası, Sayı: 14, 75-77.
- Tanrıverdi, Ə. (2015). *Koroğlunun şeir dili*, Bakı: Elm və Təhsil.